

Apprenticeship: Om teori/praksis-problemet i pædagogikken

Af Jens Rasmussen

I 1826 holdt den tyske teolog, etiker og pædagog, Friedrich Schleiermacher, en række forelæsninger i Berlin. Disse forelæsninger kan ses som de første skridt til udviklingen af en videnskabelig pædagogik. Baggrunden for hans overvejelser var, hvad vi i dag med et moderne begreb ville kalde for uddifferentieringen af et særligt område i samfundet til varetagelse af opdragelse og undervisning. Tidligere lå disse opgaver i familien, men efterhånden - iagttager Schleiermacher - er forældrene ikke alene om opdragelsen; hjemmelærere og egentlige institutioner overtager den gradvist. Det skaber et behov for pædagogisk teori, for forældre opdrager ikke efter teori, men det gør offentlige institutioner for undervisning, da de ikke beskæftiger sig "med noget ganske tilfældigt". Herved opstår problemet vedrørende teori og praksis i pædagogikken. Schleiermacher er ikke tvivl om, at teori og praksis må ses som adskilte foreteelser med hver deres egenverdi, ellers løber man ind i ideer om, at vi på den ene side har teori, som *gode* udkast for undervisningen og på den anden side praksis som *dårlig* udførelse.

Teorien eller vel snarere teoretikerne forholder sig indigneret til praksis, som aldrig er, hvad den burde være, og praktikerne skælder teorien eller igen teoretikerne ud for at være virkelighedsfjerne, og uden kendskab til praksis. Sådan har forholdet mellem teoretikere og praktikere været så længe nogen kan huske, netop fordi man ikke har villet se de to sider i deres egen ret, men har haft et stærkt normativt ideal om, at de skulle hænge sammen - i den forstand at teorien havde forrang som handlingsanviser og -forklarer.

Teori og praktik

I uddannelser, der er baseret på en vis vekselvirkning mellem teoretisk undervisning og praktik så som sygeplejerskeuddannelsen, social og sundhedsuddannelserne, uddannelsen til socialrådgiver, pædagog- og læreruddannelsen og mange flere, erkendes i stigende grad problemer med at få teori og praksis til at hænge sammen. Schleiermacher foregriber således en erkendelse, som først nu langsomt er ved at blive akcepteret. Det er derfor ikke så overraskende, at især sådanne uddannelser vender blikket mod teoridannelser i det pædagogiske og læringsteoretiske felt, der måske kan bidrage til en større forståelse for dette problems karakter, og som eventuelt også kan give anvisninger til mere hensigtsmæssige måder at tilrettelægge og gennemføre sådanne uddannelser på. To retninger trænger sig på i den forbindelse, på den ene side ideerne om reflekterende praktikere, som de er udviklet af især Donald Schön og på den anden side ideerne om situeret læring eller læring igennem praksis, som de kendes fra især Jean Lave.

Det er denne sidste orientering tidsskriftet Nordisk Pædagogik tager op som selvstændigt tema i 1997-årgangens tredje nummer. Nummeret er redigeret af Klaus Nielsen og Steinar Kvale, der begge har arbejdet med dette tema i en årrække i en gruppe af forskere centreret omkring Psykologisk Institut ved Århus Universitet, og det er da også medlemmer af denne gruppe, der

overvejende bidrager til nummeret sammen med en af gruppens væsentligste inspiratorer, antropologen Jean Lave.

Apprenticeship

Nummeret, som for alle artiklers vedkommende er skrevet på engelsk, indledes med en bredere introduktion til temaet af de to redaktører: *Current issues of apprenticeship*. Artiklen opfylder på glimrende vis sin funktion som introduktion til emnet *apprenticeship* (stå i lære, læretid), og nye læsere kan med fordel begynde her. Apprenticeship defineres indledningsvis ved de aspekter begrebet omhandler og dette sker med eksplicit reference til Jean Laves begreb om *situated learning*: Det sociale aspekt i læringen betones, altså det at læringen finder sted i et *community of practice*, hvori den, der er i lære, kan tilegne sig en *professionel identitet* gennem *learning by doing* og hvor den endelige *evaluering* også foregår i praksisfeltet.

Videre peges der på, at den forståelse af apprenticeship, som præsenteres her foretager et fokusskifte fra den traditionelle forståelse af apprenticeship som et person-centreret forhold mellem mester og lærling til et decentreret forhold, hvori den afgørende faktor ikke er mesteren, men det førnævnte *community of practice*. Det understreges, at ikke enhver form for *on the job training*, som fx supervision eller vejledning, kan karakteriseres som apprenticeship; et afgørende kriterium er, at den foregår i et socialt praksisfelt. Der peges på kontroversen vedrørende sprogets betydning i apprenticeship: en opfattelse lægger vægt på sprog og fortælling (narratives) som en del af det at deltage i praksis, mens en anden stærkere understreger de tavse aspekter.

Artiklen gør rede for de teoretiske discipliner ideen om apprenticeship er udviklet indenfor: antropologi, filosofi og psykologi; den diskuterer forholdet mellem apprenticeship og mere traditionelle former for undervisning, herunder den projektorienterede undervisning, og den slutter af med at pege på grunde til den aktuelle interesse for apprenticeship: Denne interesse ligger i problemer, der knytter sig til moderne uddannelse, fordi denne så at sige har underbetonet de tavse, decentrede, lokale og pragmatiske former for viden; vidensformer, der ifølge forfatterne får ny aktualitet i et postmoderne samfund.

Jean Lave kritiserer i sin artikel *Learning, apprenticeship, social practice* læringsteori (og her menes kognitiv psykologi) for at være alt for teknologisk optaget af *hvordan*-spørgsmål: hvordan kan viden mest effektivt anbringes i den lærendes hukommelse. Selv mener hun, at det er muligt at tale om læring uden at forfalde til trivielle spørgsmål om "enkle mentale opgaver eller problemløsning", nemlig som den enkeltes forandring gennem skiftende deltagelse i en mangfoldighed af sammenhænge i hverdagslivet. Med dette udgangspunkt gør hun efterfølgende rede for baggrunden for hendes interesse i apprenticeship i de iagttagelser hun som antropolog har gjort af skræddere i Liberia. Hun angiver tre grunde til at "beundre" denne form for uddannelse: Den er effektiv, venlig og billig samt udviklende for selvrespekt, den lægger vægt på læring frem for på undervisning og endelig at læring i den sociale kontekst er mindst om end ikke mere effektiv end læring i institutionaliserede sammenhænge som skoler. Efter at have diskuteret læringsforståelse og kritiseret Bourdieu for ikke at have øje for interaktionen mellem

mennesker, men kun for individer, grupper og klasser, når hun selv frem til at definere læring som et spørgsmål om “skiftende deltagelse i vedvarende, social praksis”.

Hun er selv opmærksom på at social praksis herved gøres til læring eller at læring gøres til social praksis, hvorved intet er opnået; men der er veje ud af dette dilemma, mener hun. Hendes svar synes dog mere retorisk end substantielt. Det går ud på, at man ikke blot skal tale om deltagelse i social praksis men om *trajectories of participation* i social praksis. Denne nærmest uoversættelige præcisering af deltagelse (iflg. ordbogen betyder trajectory en planets bane, et rumskibs kurs eller slet og ret, livsbane), som i denne kontekst vel nærmest kan oversættes med “bevægelse i en retning” udgør dog ikke noget præcist begreb i teorien om apprenticeship. Det omtales da også kun ved antydninger som “muligheder for at gå dybere”, “blive mere af noget”, “gøre ting anderledes på måder, der gradvis ændrer de måder, man objektivt set er på, måden man forstås af andre på og de begreber man anvender til at forstå sig selv som et socialt anbragt subjekt”. Sådanne trajectories dannes og muliggøres i social praksis under forandring, i relationer og ikke i den enkelte.

Apprenticeship i praksis

Efter disse to indledende artikler, der på glimrende vis tegner et billede af ideerne bag interessen for apprenticeship og det mere teoretiske grundlag for disse ideer, fortsætter nummeret i sin midterste del med artikler, der viser, hvorledes ideerne kan operationaliseres. Victoria Akre og Sten R. Ludvigsen skriver i artiklen *Learning medical practice* om, hvorledes læger udvikler professionel viden i deres daglige arbejde. De finder at Donald Schöns og Dreyfus-brødrenes tilgang til praksislæring lægger for meget vægt på den enkelte og underbetoner de sociale sider af læreprocessen. Klaus Nielsen søger i artiklen *Musical apprenticeship* at vise, at læring må forstås bredere end det almindeligvis er tilfældet, nemlig som en langtidsforandring af den lærendes identitet gennem medlemskab af et særligt praksisfællesskab, her musikkonservatoriet i Århus. Carsten Østerlund vil i sin artikel *Sales apprenticeship on the move* udvide konceptet om apprenticeship. Han peger på, at det almindeligvis anvendes om læring indenfor et relativt veldefineret praksisfællesskab. Hans ønske er at vise konceptets anvendelighed, når læringen finder sted i mange forskellige sammenhænge, som den lærende bevæger sig rundt i, sådan som det er tilfældet for repræsentanter og sælgere. Ejgil Jespersen skriver i artiklen *Modeling in sporting apprenticeship* om anvendelse af mesterlæreideen indenfor idræt. Her udvides referencerne og inspirationskilderne til også at omfatte teoridannelser som Merleau-Pontys kropsfænomenologi og Banduras ideer om læring ved hjælp af modeller.

Teori om apprenticeship

Nummerets tredje og afsluttende del består igen af artikler, der beskæftiger sig med mere teoretiske spørgsmål indenfor feltet. Steinar Kvale gør i artiklen *Research in apprenticeship*, som det fremgår af titlen, rede for forskning på området inden for så forskellige områder som håndværkere og nobelprismodtagere. Han diskuterer hvorfor apprenticeship ikke er mere udbredt i dag, og finder begrundelsen i de kontrol-, disciplinerings- og selektionsfunktioner som kendetegner den bureaukratiske skole. Det er en skole, som ikke længere passer til et fleksibelt postmoderne samfund, hvor viden er indlejret i særlige sprogspil og i lokale kontekster. Endvidere peger han på, at megen forskning i læring og undervisning har været for orienteret mod det

individuelle: eleven, læreren og deres interaktion. Når forskningen ikke retter sin interesse mod den bredere sociale ramme og ser på læreprocesser, hvor en lærer ikke nødvendigvis er involveret, så skyldes det en lærerforeningsideologi, der går ud på at læreren er nødvendig for undervisningen. Steen Wackerhausen kritiserer i sin artikel *The scholastic paradigm and apprenticeship* "det aktuelle uddannelsesparadigme", som indebærer at undervisning overvejende finder sted i institutioner eller skoler (derfor skolastisk) for at være for ensidigt. Det fokuserer i for høj grad alene på personlig, ikke-kropslig og propositionel viden, det vil sige viden, som den kendes fra lærebøger mv., og ser bort fra ikke-personlig, ikke-kropslig og ikke-propositionel viden. En kritik, der minder om den kendte: skolen er for boglig og for intellektuel. Wackerhausen slår derfor til lyd for ikke-skolastiske læreprocesser som fx apprenticeship, der netop kan tilgodese de sider, som skolen ikke kan. Han betoner i slutningen af artiklen, at hverken apprenticeship eller skolastisk undervisning kan stå alene i et moderne samfund, der hele tiden forandrer sig, men at apprenticeship kan bidrage til en bedre forståelse af læring og af tilegnelsen af kompetence. I den efterfølgende artikel interviewer Steen Wackerhausen brødrene Hubert og Stuart Dreyfus om deres syn på professionel kompetence og ekspertise. Nummeret sluttet af med artiklen *The spatial politics of cognitive apprenticeship* af Thomas S. Popkewitz og Katharina E. Heyning. I denne artikel gør de på Foucault-inspireret vis opmærksom på, at apprenticeship ligesom andre former for pædagogik såvel inkluderer som ekskluderer deltagere, og de peger på, at dette problem til en vis grad overses i nummerets øvrige artikler, som de mener ligger under for en tendens til at universalisere ideen om apprenticeship.

Oplysning og apologi

Er man interesseret i at sætte sig ind i ideerne om apprenticeship og situeret læring, så er dette temanummer af Nordisk Pædagogik et oplagt sted at begynde. Her finder man indføringer i såvel teorien som eksempler på forskning i praksis. Men er man interesseret i ideernes rækkevidde, om apprenticeship er en god idé, i hvilket omfang og på hvilke områder den kunne være det, så lades man noget i stikken. Nummeret leverer ikke selv problematiseringer af sit eget genstandsfelt, når der ses bort fra artiklen af Popkewitz og Heyning. Det fremstår snarere som en apologi for apprenticeship, og det er nummerets svaghed. Nu kan man naturligvis ikke behandle alt inden for rammerne af et tidsskrift, men i de fortsatte drøftelser af apprenticeship vil det være vigtigt at medinddrage i hvert fald følgende fire temaer i diskussionen.

For det første savnes en diskussion af begreberne læring (learning), undervisning og socialisering samt deres indbyrdes forhold. En almindelig skelnen går kort fortalt ud på, at læring vedrører det bevidsthedsmæssige og altså derfor er en subjektiv hændelse, mens undervisning er at betragte som en social aktivitet, der har til formål at forandre deltagerne - den er ikke "noget ganske tilfældigt". Socialisering kan så bestemmes som de utilsigtede sidevirkninger af de tilsigtede aktiviteter, det vil sige alt det, der så at sige sker af sig selv, når mennesker omgås hinanden. På en sådan begrebslig baggrund kunne det nemlig se ud som om fortalerne for apprenticeship og situated learning retter bager for smed ved i virkeligheden at mene socialisering, når de skriver læring, der helt overvejende forstås som mimesis i sociale kontekster.

Dette fører for det andet videre til den kritik af undervisning i institutioner, som ligger i de ikke-skolastiske ideer. Den institutionelle undervisning er et resultat af uddifferentieringsproces-

ser i det moderne samfund, som betød at man ikke længere kunne forlade sig på den førmoderne opdragelse og undervisning, som fandt sted i familierne og i nær tilknytning til praksis i landbruget og håndværket. Men kritikken af skolen for at være for abstrakt og for virkelighedsfjern, hvor rigtig denne kritik end måtte være - og ny er den jo ikke - behøver vel ikke at føre til den konklusion, at pædagogikken må vende tilbage til førmoderne ideer, hvor undervisningen må gøres mere lig samfundets måde at løse diverse opgaver på. I hvert fald kunne man ønske sig en diskussion af, om det skulle gælde for alle elever, for alle typer af indhold og for alle uddannelser. Der er næppe tvivl om, at ideerne om læring gennem praksis kan være frugtbare i forhold til skoletrætte og bogligt svage elever. En diskussion af ideernes rækkevidde kunne derfor være ønskelig.

For det tredje synes det overraskende, at en sådan regressiv orientering mod *præmoderne* opdragelses- og undervisningsformer kan ses som et svar på *postmoderne* problemstillinger, som det er tilfældet i den indledende artikel. Skyldes det mon, at ideen om at læring må finde sted i et *community of practice* forveksles med postmoderne ideer om decentrerede, lokale fortællinger?

Den ikke-skolastiske tilgang til læring og undervisning, som i dette nummer af Nordisk Pædagogik er præsenteret ved apprenticeship, synes for det fjerde at fremstille sig selv som en omvendt universalisme. En universel idé, der er modsat den, der kendetegner synet på skoleundervisning: Skolen skal være det, den ikke er, og som den heller ikke kan være, hvis den skal være skole. En mere åben og nuanceret diskussion af, hvorledes teoretiske emner kan indgå i praksis, og hvorledes de kan anvendes på en meningsfuld måde, så de ikke fremstår som abstrakte og uforståelige for eleverne, synes at være en mere konstruktiv vej at gå, og her kan ideerne om apprenticeship vise sig af stor værdi som inspiration.

Når Schleiermacher, som nævnt i indledningen til denne anmeldelse, peger på, at praksis har sin egen værdi og dignitet, uafhængig af teori, så betyder det ikke, at praksis er en bedre handlingsanviser end teori. Det ville blot være et modbillede til det almindelige og vel også fremherskende standpunkt om teoriens forrang: praksis som *gode* udkast for undervisningen og teori som *dårlige* abstraktioner. Nok har praksis værdi i sig selv, og nok er praksis ikke anvendt teori; men teori kan, som allerede Schleiermacher gjorde opmærksom på, gøre praksis mere bevidst.